

Lätt om odling

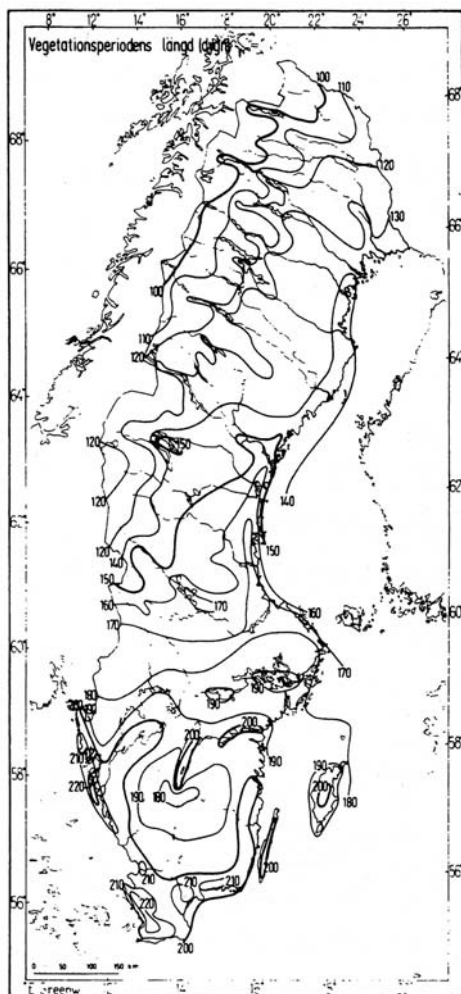
Nr 16 • Att odla i norr

Norrländ sträcker sig geografiskt från Gävleborgs län och norrut. Odlingsmässigt kan man utgå från Riksförbundet Svensk Trädgårds zonindelning, där zon 5 till zon 8 motsvarar norrländska förhållanden. Den botaniskt definierade gränsen, *Limes Norrlandicus*, följer ekens nordgräns och går från norra Värmland, genom Dalarna och längs Dalälven till Östersjökusten.

Kort, ljus sommar

Att odla i norr har sina begränsningar: Växtperioden är 2–3 månader kortare än i södra Sverige och 1–2 månader kortare än i Mellansverige och medeltemperaturen är i genomsnitt lägre. Många växtslag hinner därför inte utvecklas till mognad. Den korta växtsäsongen begränsar också tiden för frukt- och bärväxter att bilda blomknoppar vilket kan ge något lägre skördar. De stränga vintrarna minskar dessutom urvalet av buskar, träd och perenner.

Låg marktemperatur till följd av långa vintrar med djup tjäle begränsar odlingen av växter som kräver mycket värme, t ex bönor och gurka. Frostnätter under odlingssäsongen är inte ovanliga, speciellt i låglänta områden.

Karta hämtad ur SMHI RMK 12 (1978)

Text: Solveig Sidblad, Teckningar: Han Veltman

© Koloniträdgårdsförbundet

Utgiven av

Svenska Förbundet för Koloniträdgårdar och Fritidsbyar

Åsögatan 149 • 116 32 Stockholm • Tel. 08-556 930 80

e-post: kansli@koloni.org • hemsida: www.koloni.org

Frost kan allvarligt skada växter som potatis, bönor, jordgubbar och många blommor.

Näringsfattiga jordar

Jordarterna i Norrland varierar. I inlandet är lätta moränjordar med mest grus, sand och mo vanliga. I kusttrakterna och upp efter älvdalarna finns slättråden med rena så kallade sedimentjordar av mjåla och lera.

Tyvärr är de flesta norrlandsjordarna ganska näringsfattiga och med lågt pH-värde som en följd av att de härstammar från näringsfattiga och sura bergarter. De behöver därför en del jordförbättring.

Ta vara på fördelarna

Dessa begränsningar uppvägs lyckligtvis av flera positiva faktorer:

- Den korta växtperioden är intensiv tack vare de långa dagarna. Den totala ljusinstrålningen blir därför lika stor som i södra Sverige under en växtperiod.
- Den snabba tillväxten ger mjällare och sprödare grönsaker.
- Den stora mängden ljus under en kort period ger mer smak och arom på frukter, bär och grönsaker.
- Många skadegörare som finns i södra Sverige saknas i norr eftersom de inte överlever vintern.

- Ett stabilt snötäcke under större delen av vintern skyddar många annars köldkänsliga växter.
- De vanligaste jordarna har fördelen att de värms och torkar upp snabbt på våren.

Motverka nackdelarna

Genom att välja odlingsplats, rätt behandling av jorden samt lämpliga växter kan man åstadkomma prunkande trädgårdar och odlingar:

- Odlas snabbväxande växtslag.
- Odlas inte rena vintersorter av t.ex. morot och kål som inte hinner utvecklas.
- Växter som vill ha mycket värme trivs på lätta jordar i söderläge, gärna under fiberduk.
- Förläng säsongen genom att förkultivera, d.v.s. så inomhus och plantera ut plantor av växter med lång utvecklingstid. Täck med fiberduk.
- Odlas främst på de lätta, varma jordarna men förbättra näringsinnehåll och vattenhållning genom att blanda i kompost, torv och stallgödsel. Förbättra jordens pH-värde med kalk.
- Undvik att odla på låglänta platser där växterna lätt drabbas av frostska-dor. Det gäller speciellt om det är mulljord som håller kvar fukt och kyla länge.

- Skydda känsliga växter mot vinter- och vårsador: Bind ihop buskarnas grenar redan p hösten eller håll buskar och trädkronor glesa genom gallring. Skaka av snö som hotar att fläka grenar. Vattna vintergröna växter ordentligt på hösten och täck mot för intensiv vårsol som kan orsaka så kallad frosttorka: Grenarna tinar upp och avger vatten som de inte kan kompensera med att ta upp vatten från jorden som är frusen.
- Satsa på hårdiga växter, fråga efter deras ursprung i plantskolan, se även Lätt om odling nummer 17.
- Täck känsliga växter med extra snö om snötäcket är tunt.
- Trampa till snön runt fruktträd, bärbuskar och andra träd och buskar för att minska risken för sorkskador.
- Gödsla inte fleråriga växter med kväve och lägg inte på gräsklipp på sensommaren och hösten. Det försämrar växternas förberedelser för vintervilan. Däremot är det bra för vintervilan att gödsla med någon höstgödsel i slutet av sommaren.

Vill man trots allt odla lite känsligare sorter av t ex rosor och perenner kan man gräva upp dem på hösten och förvara dem frostfritt i förråd eller källare. Under förvaringen får växterna inte ha det för varmt och fuktigt eftersom de då kan ruttna. De får heller inte torka ut helt.

Vad kan man odla i norr?

Grönsaker: De flesta grönsaker går att odla, särskilt om de förkultiveras och odlas under fiberduk. Kålväxter, purjo, selleri, gurka, squash m fl behöver förkultiveras. Selleri, purjolök och svartrot hinner inte bli lika stora som i södra Sverige.

Ettåriga blommor: Alla ettåriga blommor går att odla, men många behöver förkultiveras eller köpas som färdiga plantor för att få en rik blomning. Flitiga Lisa, lejongap, lobelia, petunia och tagetes, liksom många eterner hör till de blommor som måste förkultiveras.

Perenner: De flesta perenner klarar sig utmärkt i norr. Det ofta tjocka snö-

täcket är ett effektivt skydd mot vinterns påfrestningar.

En del perenner kräver en skyddad och dränerad växtplats för att övervintra väl. Exempel: löjtnantshjärta, höstflox, astilbe.

Några perenner övervintrar i norra Sverige men hinner inte blomma längst i norr på grund av den korta sommaren. Exempel: höstastrar, höstflox och gullris (sena sorter).

Tänk på att perenner kan ruttna under snön om inte marken är frusen. Trampa till snön runt växterna eller skotta undan snön så att kylan kan tränga ner innan snön läggs tillbaka igen. Snöfattiga vintrar kan vintertäckning behövas mot sträng kyla. Stark vårsol kan skada skott på tidiga sorter. Skydda med granris i soliga lägen.

Fruktträd: Hårdigheten varierar mycket mellan olika sorter. Tidiga sorter utvecklas bäst, dvs sommar- och tidiga höstsorter.

Några exempel på **äpplen** är Säfsthalm, Gyllenkroks Astrakan, Transparente Blanche, Silva, Sarsö, Rescue och Rödluvan. **Päron** kräver goda lägen

och kan inte odlas så långt norrut. Gråpäron och Augustipäron är exempel på ett par av de hårdigaste sorterna.

Av **körbär** är det surkörbär som klarar sig bäst, t ex Skuggmorell och Fanal. Sötkörbär är betydligt känsligare och kan bara odlas i de allra gynnsammaste lägena.

Plommon kräver också skyddade lägen och kan med fördel spaljeras mot en varm vägg. Experimentalfältets sviskon och Tunaplommon är ett par av de hårdigaste plommonträden.

Det är inte bara sorten utan i lika stor utsträckning grundstammen som är av betydelse för hårdigheten. Av de grundstammar som finns idag är A2 för äpple den som bäst passar det hårda klimatet i norr.

De nya busktyperna av körbär (Kirsas, Nordia) och plommon (Madame) är förökade på egen rot. Det innebär att om de fryser ner så kommer ändå äkta skott från roten. Ännu vet man dock för lite om hårdigheten.

Bär: De vanligaste bärslagen, vinbär, hallon, krusbär och jordgubbar är alla hårdiga i norr. Vissa sortskillnader finns dock. Sena sorter hinner inte alltid mogna ordentligt.

Andra bär: Björnbär kan klara sig i mycket skyddade lägen. Men de fryser ofta tillbaka kraftigt över vintern och det är sällan någon större mängd bär som hinner mogna på hösten. Gäller även taybär och hösthallon.

Prydnadsbuskar och träd: En utförlig växtförteckning finns i Lätt om odling nr 17. Här ska endast nämnas några exempel på växter speciellt framtagna för Norrland: praktspirea, *Spirea callosa* 'Odensala'; snöbollsbuske, *Viburnum opulus* 'Strömsund'; skärmtry, *Lonicera involucrata* 'Lycksele'; ungersk syren, *Syringa josikea*, 'Måttsund'.

Gräsmattan

Gräsmattans skötsel är viktig, eftersom den påverkar övervintringen. På hösten bör man undvika att kvävegödsla, klippa för kort (lägre än 3 cm) och att klippa alltför sent på säsongen. För Norrland har följande blandningar visat sig lämpligast:

Br Nelsons Royal
Coop Gräsfrö
Hammenhögs Norr
Weibulls Extra Green

Utgiven av

Svenska Förbundet för Koloniträdgårdar och Fritidsbyar

Åsögatan 149 • 116 32 Stockholm • Tel. 08-556 930 80

e-post: kansli@koloni.org • hemsida: www.koloni.org